

MARGONAUTÁK

Írások Margócsy István 60. születésnapjára

Szerkesztők

Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor (I. rész)

Ambrus Judit, Bárány Tibor (II. rész)

Munkatárs: Teslár Ákos (II. rész)

rec.iti

Budapest • 2009

[<http://rec.iti.mta.hu/rec.iti>]

BAZSÁNYI SÁNDOR

„... Vörösmarty wagneri zenekara, Petőfi harsonája,
Arany andalító mélyhegedűje. . .”*

Petőfi stb.

Avagy esetleges margináliák az irodalmi kultusz
működés módja kapcsán
– a hatvanéves Margócsy Istvánnak

„... így mondják Ady túlzóbb követői, hogy az Arany-féle
költészet egyáltalán nem költészet. . .”

(Babits Mihály – 1910)

„Az írástudatlanok (...) szeretik [Adyt] Petőfivel
együtt emlegetni, melléje, sőt sokszor föléje helyezni.”

(Kosztolányi Dezső – 1929)

„S mivel már annyiszor találkoztunk Ady előtt is, utána is, ma is, versben, tudományos műben, ismeretterjesztő vagy alkalmi cikkben e kettősség magától értetődő jelenlétével, szinte észre sem vesszük, mennyire *nem természetes*, hogy e két név és figura irodalmi mitológiánkban és történelmi arcképcsarnokunkban szinte összenőtt, s az irodalmi közbeszédben egyiküknek megjelenése szinte generálja a másikat is, s rendkívül ritkán találkozunk (s ekkor is általában csak a legaszketikusabb tudományos szövegekben) olyan, hőseinkre vonatkozó elemzéssel, mely az *egyiket* vizsgálván ne alkalmazna egy, a *másikra* való utalást, összehasonlítást, mely ne akarna a tisztán történeti eseményekre, találkozásokra, összefüggésekre vagy jelenségekre korlátozódó leírásnál mélyebbnek mutatkozni, s vagy a magyar irodalom egészére, esetleg különösségére óhajtana szintetizáló módon tanulságokat közvetíteni, vagy pedig az éppen felmutatott történeti-típológiai különbségeket próbálná ilyen vagy olyan irányból, de a történeti egyszerűségnél minden esetben magasabb szempontokat alkalmazván, értékelni. Petőfi és Arany, tudjuk, a magyar irodalom kultikus alakjai, sőt hősei lettek, nélkülük a magyar irodalomról, kultúráról, sőt: nemzetről aligha lehet beszélni” – summázza mondandóját a súlyos témához illő analitikus körülbeszéléssel és -tekintéssel a kultuszalapító Gyulai Pált idéző Margócsy István „... *Ikerszültöttek, egymás kiegészítői.* . . .”

* Kosztolányi Dezső – 1929

című tanulmányában, amely a kezdetektől mindmáig (egészen pontosan Kukorelly Endréig) követi a nevezetes „ikerszülöttek” kultusztörténetét.

*

„Bizonyos, hogy Petőfi hírneve is, mely oly méltó és olyan egységes, csupa méltatlanságon és ellenmondáson alapul” – írja Babits 1923-ban, tizenhárom évvel híres *Petőfi és Arany* című esszéje után. Akkor egy apologetikus zamatú Petőfi-tanulmánykötetel polemizált a Nyugatban; most születésnapra köszöntőt mond a Lipótvárosi Kaszinóban és az Újpesti Színházban. Akkor a zseniálcát magára öltő nyárspolgár Petőfi mellett, vagy inkább ellenében hívta fel a figyelmet a nyárspolgári álorcát viselő zseni Aranyra; most a hivatalos Petőfi-ünnepség kapcsán utal félhivatalos hangsúllyal Aranyra. Akkor költői elődöt keresett s talált Aranyban (ahogyan az akkortájt keletkezett versében is írja: „... nem takart seb kell, inkább festett vérzés!”); most a hivatalos felkérésnek eleget téve nem tudja nem megemlíteni az „excentrikus zseni” mellett a „titkos sebekkel” teli „nagy tépelődőt”, az „arisztokrata, Hamlet-lelkű, habozó, félénk” Aranyt, akinek szomszédságában bizony maga az ünnepe, a száz éve született Petőfi is megkapja a magáét: „De könnyű annak bátornak lenni, akinek sebei oly könnyen gyógyulnak.” Mint látjuk, Babits nem szabadul egykönnyen a „hunyt mester” Aranytól, s kiváltképp nem akkor, amikor Petőfiről beszél – akár egy számára kérdéses tanulmánykötet kapcsán 1910-ben, akár a fiatalon meghalt költő születési centenáriumán 1923-ban. Margócsy szerint az 1910-es esszé Babitsa a „feszített el-lentételezéseivel”, noha éppen a „Petőfi–Arany” toposz „kiegyensúlyozó szintetikus irodalom-felfogása ellen lépett fel”, akarva, nem akarva, mégiscsak hozzájárult a két költő mindmáig ható kettős kultuszához. A hatás egyik kései következménye például az is, hogy Margócsy irodalomtudósi alázattal éppen e hatással foglalkozik, mintegy nem-kultikus módon ápolja a kultuszt.

Ám ha mégis megfosztjuk az „istenülő” Petőfit „ikerszülöttétől”, a „tempózó” Aranytól, akkor is könnyen akad mellé valaki más. Mondjuk Ady és/vagy József Attila – hogy csak a legismertebb, ámde immár hál’ istennek avittas triumviralakzatot említsük. Vagy vegyük mondjuk Kosztolányi hírhedt 1929-es Ady-vitairatát, ahol Petőfi még nem Ady előképeként (*A tűz márciusához* illő „lobogóként”), hanem ellenpólusaként szerepel; hiszen például – csak egyetlen tételt kiragadva a Kosztolányi-féle szembeállítósdiból – míg „Ady melldöngető, magyarkodó formában fejezi ki, hogy nyugat-európai”, addig „Petőfi nyugat-európai formában fejezi ki, hogy magyar”. Holott korábban, 1906-ban Kosztolányi még úgy vélte, hogy a „legnagyobb magyar költő” Arany mellett a provinciálisabb Petőfi csupán „a magyaroknak legnagyobb költője”. De hol volt még akkor az ízléstelen „írástudatlanok” által „néger lármaival” szított Ady-kultusz! Dehogy volt még szükség akkoriban a holmi legelésző „csorda népeknek” bús „szívében” dekadens „virágot” növesztő hortobágyi poeta ellenében

a romlatlan „természet” egészséges „vadvirágára”, a töről metszett ellen-Adyra! Lehet, hogy a „zsenikölyök” Petőfire tényleg csak a pozőr Ady miatt van szükségünk? Hogy tehát számunkra immár nincs, nem lehet Petőfi – Ady nélkül? Akár úgy, hogy a „Petőfi–Ady–József Attila” tengelyt forgatjuk éles ideologikus és/vagy retorikus kopjaként; akár úgy, hogy igaz írástudóként Petőfi acélos kalapácsával verünk csendítően nagyot Ady lomha üllőjére.

Mert például – kockáztathatjuk meg sommásan – a pályája delelőjén Petőfi, Arany (és Gyulai) „nemzeti klasszicizmusára” hivatkozó Horváth János is csak azért lett utóbb irodalomtörténészé, mivel korábban irodalomkritikusként nem igazán tudott mit kezdeni Ady költői modernségével (noha éppenséggel remek konzervatív elemzője volt, mondhatni csodálta, ámde nem szerette).

Érdekes viszont, és egyáltalán nem véletlen, hogy a Petőfi-kutató irodalomtörténész Margócsy meg éppenhogy úgy vált a kortárs költészet (és próza) mérvadó irodalomkritikusává, hogy közben megmaradt jelentős irodalomtörténésznek.